

GÜVENLİK POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE VE İRAN

Mehmet Burhanettin COŞKUN
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ

Özet

Dünya üzerindeki devletler İkinci Dünya Savaşına kadar güvenliklerini neredeyse tek bir devlet olarak veya bölgesel anlaşmalar ile sağlamakta idiler. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı bitiminde, dünya üzerinde küresel istekleri artan devletler diğer birçok ülkenin güvenlik politikalarını da doğrudan etkileyerek değişen dünyanın güvenlik anlayışına yön vermişlerdir. Bu değerler içerisinde “Güvenlik Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye ve İran” çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve İran'ın oluşturduğu güvenlik politikalarını ortaya koymak ve birbirleriyle olan benzer ve farklı yönlerini incelemektir. Türkiye'nin güvenliği denildiği zaman, ülkenin devleti ve milleti ile var olan bölünmez bütünlüğü ve bu bütünlüğün yaşamsal devamlılığının anlaşılması gerekmektedir. Türkiye, Devlet düzeni ve bu devlete bağlı olarak yaşayan büyük nüfusun meydana getirdiği ulusu ile varlık göstermektedir. Her devletin güvenliğe ihtiyacı olduğu gibi Türkiye'nin de güvenliğe ihtiyacı vardır. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yaşanan jeopolitik değişimler Türkiye'yi çok hassas bir konuma itmiştir. İran ise güvenlik konusunda kendini sürekli olarak savunma güvenliğini artırma arayışı içinde bulmuştur.

Bu çalışmada güvenlik politikası konularındaki karşılaştırmalı analiz üzerinde durulmuş ve her iki ülkenin iç ve dış güvenlik sorunlarındaki tedbirleri ortaya konularak, betimsel ve açıklayıcı yöntem kullanılmıştır. İran'ın milli güvenlik anlayışı anavatanın varlığının korunması yanında dini, etnik etki sahalarını da kapsamakta ve özellikle milli çıkarlarını genişletmek üzerinedir. Komşu iki ülkenin de güvenlik politikalarının coğrafi bütünlük, jeopolitik ve teknolojik olarak ele alınması gerekli ve önemlidir. Her iki ülke de geçmişinde önemli bir tarih sürecini barındıran, ilişkileri geçmişten gelen ve günümüzde de küresel güvenliğin sağlanmasında iki önemli güç olarak görülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Güvenlik Politikaları, Strateji, Savunma Politikaları

Abstract

Security until the Second World War almost idyll in states around the world to provide you with a single state or regional agreements. However, especially in the end of the Second World War , the state increased global demand over the world have given direction to the changing world of security directly influenced the understanding of the security policies in many other countries. Among these values , "Turkey and Comparison of Iran's Security Policy " is the main subject of the study.

The purpose of the study, after the Cold War, Turkey and Iran to reveal and examine security policies created by the similar and different aspects with each other . When Turkey's security is concerned, the country's state and the indivisible integrity of the nation and should be understood that the integrity of the vital continuity. Turkey, Public order and depending on the state 's large population occurs is an ideal political system brought the nation. As each system needs security

Turkey's state also needs security . Geopolitical changes experienced by the end of the Cold War, Turkey has led to a very delicate position. Iran is a more stringent view is based on safety Turkey found itself constantly in search of the defense system .

This research focuses on comparative analysis of security policy issues and putting forward both its internal and external security measures in question , the method used descriptive and explanatory. Besides the protection of religion being the homeland of Iran's national security concept encompasses ethnic impact on the field and in particular to expand their national interests. These neighbour countries' geographical integrity of the security policy, geopolitical and technological should be considered necessary and important. Both countries hosting a significant date in the history of the process, the relationship should be seen from the past and present as well as two important forces in maintaining global security.

Key Words: Security, Security Politics, Strategy, Defense Politics

تقييم السياسة الأمنية : تركيا و ايران

المحاضر المساعد الدكتور Mehmet Burhanettin COŞKUN

جامعة OSMANİYE KORKUT ATA

كلية الاقتصاد و العلوم الادارية, قسم الادارة العامة

ملخص

دول العالم وحتى الحرب العالمية الثانية كانت تقوم بتأمين أمنها بنفسها كدولة واحدة أو من خلال الاتفاقيات الإقليمية. ولكن بشكل خاص مع نهاية الحرب العالمية الثانية فان الدول التي زادت طلباتها على المستوى العالمي فانها أعطت اهتمام وتوجه مباشر لاتفاقية الامن العالمي المتغير من خلال التأثير المباشر على سياسات الأمن للكثير من الدول الأخرى. وضمن هذه القيم يتشكل الموضوع الرئيسي للدراسة وهو " التقييم وفق السياسات الأمنية : تركيا و ايران "

الهدف من الدراسة: هو دراسة التوجهات المتشابهة و المختلفة و السياسات الامنية المشكلة و المتبعة لتركيا و ايران و بين بعضهما البعض بعد الحرب الباردة. عندما يقال عن أمن تركيا يفهم منها الوجود الغير قابل للانقسام للدولة و الشعب واستمرار هذا التوحد. واطهار وجود تركيا و الدولة مع الوطنية التي أتت بها غالبية من يعيش ويرتبط بالدولة. وخاصة فان التغيير الجيوسياسي الذي تم بعد نهاية الحرب الباردة دفع تركيا الى موقع حساس للغاية.

في هذا البحث تم التركيز على تحليل المقارنات في مواضيع السياسات الأمنية من خلال وضع التدابير المتخذة للمشاكل الامنية الداخلية و الخارجية لكلا البلدين, حيث تم استخدام المنهج الوصفي و التفسيري. ان مفهوم الأمن الوطني لايران الى جانب حماية وجود الوطن يشمل تأثير الجانب الديني و العرقي و على وجه الخصوص توسيع المصالح الوطنية. حيث أن دراسة التكنولوجيا و الجيوسياسي و الوجود الجغرافي للسياسات الامنية لكلا البلدين الجارين ضروري و هام. حيث أن كلا البلدين صنعوا مرحلة تاريخية مهمة في الماضي, و ينبغي النظر على أنهما قوتين مهمتين لتأمين الأمن العالمي من خلال علاقاتهما الأتية من الماضي وحتى يومنا.

الكلمات المفتاحية: الأمن, السياسات الامنية, الاستراتيجية, السياسات الدفاعية.

1. GÜVENLİK KAVRAMI VE JEOPOLİTİK

Güvenlik konusu, dünya düzeni ve insan yaşamı açısından çok önemli bir konudur. En genel tanımıyla güvenlik, kişilerin her türlü tehlikeden uzak bir yaşama sahip oldukları, korkusuzca yaşayabildikleri, toplumsal yaşam düzeninin insanların gereksinimleri doğrultusunda sürekli biçimde işlediği, herkesin kendini emniyet içinde hissettiği bir durumdur. Bu tanımdan anlaşılacağına göre, oluşturulan toplumsal düzen için de güvenlik söz konusudur. Kişiler, toplumlar için olduğu gibi devletler için de güvenlik durumu söz konusu olmaktadır. Çünkü ayrı bir varlık olarak, devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri ancak güvenli bir ortam içerisinde mümkün olabilir. Bu durumda, bütün canlılar için olduğu gibi her organizma ya da sosyal düzen için de güvenlik hayati önemdedir. Güvenlik konusunun bir diğer özelliği ise süreklilik arz etmesidir. Devletler de zaman içerisinde insanların siyasal yönden örgütlenmeleri ile ortaya çıkan siyasal mekanizmalar olarak güvenlik aramaktadırlar. Her devlet için varlığını korumak ve sürdürmek önde gelen bir yükümlülüktür. Bundan dolayı, devletler için en az insanlar için olduğu gibi güvenlik arayışı oldukça önemli bir konudur (Çeçen, 2005: 107).

Bir devletin en temel ve en önemli sorunlarından birisi açıkça belirtildiği gibi güvenliktir. Günümüzde güvenlik kavramı yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasının sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin kapsamı genişletilmiş, mevcut askeri boyutun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik boyutlar önem kazanmıştır. Gelecekteki güvenlik ortamı ülkelerin uluslararası terörizmle mücadele etme, demokratikleşme ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmelerine bağlı olacaktır. Ülkeler bunları gerçekleştirdiği oranda dünyadaki barışın sürekliliği sağlanabilecektir (Özgün, 2001: 53).

Ulusal gücün öğeleri ele alındığıdaysa, bu öğeler nicel ve nitel öğeler olmak üzere ikiye ayrılır. Ulusal gücün nicel öğelerine bakıldığında, bu öğelerin; coğrafya, ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar, ekonomik kapasite, savaş teknolojisi, silahların nitelik ve niceliği gibi faktörlere bağlı olan askeri hazırlık derecesi ile ülkenin demografik özellikleri olduğu kabul edilmektedir. Ulusal gücün niteliksel öğeleri içinde de ulusal karakter, ulusal moral ile hükümetin niteliği yer almaktadır (Arı, 1999: 43-58).

Milletlerin tarih sürecindeki yeri ve coğrafi mekânları arasındaki ilişkiler, başka milletlerin de dikkatini çekmektedir. Dünya ilk çağlardan günümüze yayılmaların ve mücadelelerin gerçekleşmesine tanıklık etmiştir. Tarihte süregelen toprak çekişmeleri bunu gözler önüne sermektedir. (Şehirli, 2000: 28).

Jeopolitik, siyasi tarih içinde belirli coğrafi modellerin önemine dikkat çekme girişimidir. Jeopolitik mevcut güç yapısını olduğu gibi kabul eder ve bu yapı içinde dış politika üretenele tavsiyeler sunmak için çalışır (Sloan ve Gay, 2003: 27).

Daha geniş bir tanımlama yapacak olursak; "jeopolitik, dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri ile inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar. Jeopolitik, politika belirlenmesi amacıyla bir

ulusun, uluslararası topluluğun veya bölgenin jeopolitiğin değişen ve değişmeyen unsurlarını dikkate alarak, güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı o günkü güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren bir bilimdir” (İlhan, 2000: 35-36).

Coğrafi bütünlük jeopolitiğin değişmeyen bir unsuru olmakla beraber devletlerin güvenlik politikalarında ulaşmayı amaçladıkları en önemli hedefdir. Coğrafi bütünlük ile anlatılmak istenen, ülkenin güvenli sınırlara, korunması kolay sınırlara sahip olmasıdır. Coğrafi bütünlük, devletlerin sınırlarının sağlanıp sağlanmadığına bağlı olarak, sahip olduğu doğal bütünlük anlamı taşır. Günümüzde ulaştırma ve iletişim tekniklerinde yaşanan gelişmeler ve değişiklikler, coğrafi bütünlük konusundaki değerleri ve değerlendirmeleri ciddi manada değiştirmektedir. Denizler, dağlar ve benzeri unsurlar bugün de çok önemli unsurlar olmakla beraber, savaş teknolojisinde yaşanan gelişmeler neticesinde eskisi kadar güvenli sınırlar değildir. Coğrafi bütünlük konusunu Türkiye açısından değerlendirmek gerekirse, uzun ve düz Suriye sınırı, zor ve engebeli İran ve Irak sınırı, küresel bir güç olma amacıyla olan Rusya ile olan uzun ve oldukça kolay kara sınırı, engellik gücü gittikçe azalan Karadeniz, düz ve küçük Trakya ovası, atlama taşı durumundaki adaları ile Ege Denizi bütünlük sağlamakta fakat yeterli güvenliği sağladığını iddia etmek güçtür. Bu durum iyi değerlendirilmesi ve tanınması gereken bir konudur ve başlı başına tehdit kaynağıdır. Coğrafi bütünlükteki eksiklikler her yer ve zamanda tehdit kaynağı olmaktadır. Bu konudan kaynaklanan tehdit ve duyarlılığı güçlü kültürel bir yapı oluşturarak hafifletmek mümkündür (İlhan, 2000: 80).

2. TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI

Türkiye'nin güvenliği denilince öncelikle daha çok dışarıdan gelebilecek tehditler düşünülmele birlikte içeride de meydana gelebilecek hareket ve gelişmelerin de en az dış tehditler kadar önem taşıdığı ve hatta dış tehditlerle olan bağlantıları da düşünülmalıdır. Türk milli güvenlik politikalarının temel ve öncelikli hedefini, Türk ulusal birliğinin korunması ve güçlenmesi şeklinde belirtmek mümkündür. Ulusal birliğimizin korunması dış güvenlik politikalarında Türkiye'nin en büyük güç kaynağı olmuştur.

Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikası'nın tespitinin idari ve kanuni boyutuna bakılacak olursa şunları söylemek mümkündür. MGK 2945 Sayılı Kanuna göre, Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konularında görüş tespit eder. Yine 2945 Sayılı Kanuna göre, Millî Güvenlik; "Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdî hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanmasını" ifade eder. Millî Güvenlik tarifinde yer alan "Anayasal düzen, millî varlık, bütünlük, millî menfaatler ve ahdî hukuk" unsurları, devletin hayati önemi haiz millî değerleri arasında yer almaktadır. Anayasa'nın 5. maddesine göre, devletin temel amaç ve görevleri; "Türk

Milleti'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun, refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak" şeklinde ifade edilmiştir. Sözü edilen millî hedeflerin elde edilmesi suretiyle, "Devletin Bekası ve Milletin Refahı" olarak kabul edilebilecek yüksek millî menfaatlere ulaşılması da Millî Güvenlik Siyaseti tarafından güvence altına alınmıştır (Saray, 1999: 34).

2.1. İç Güvenlik Politikası

İç Güvenlik denildiği zaman bir ülkenin; coğrafi sınırları içerisinde, her türlü tehdit ve tehlikeden uzak olarak başta vatandaşların güvenliği ve huzurunun sağlanması, daha sonra da sırayla, devlet ve özel kişilere ait bina ve her türlü mülkün tüm tehlikelerden korunması, anlaşılmaktadır. İç Güvenlik kavramı, kısa, orta ve uzun vadeli muhtemel gelişmeleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin İç Güvenliğine ilişkin millî hedefleri ile ara hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmek üzere millî güç unsurlarının kullanılması ve geliştirilmesi ile ilgili bütün kurum ve kuruluşları ve bunların faaliyetlerini kapsar. Günümüzde, çok boyutlu küresel bir toplum haline gelen dünyanın, artık kalın çizgilerle belirli bloklara ayrılmış ve tanımlanmış düşman ve tehditlerden ziyade, ekonomik faaliyetlerin, teknolojinin, bilginin ve insan hareketliliğinin küreselleşmesi sonucu olarak çok boyutlu ve karmaşık bir yapı haline gelen tehditlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir (İzci, 1998: 67).

Bu değişen ve farklılaşan tehdit algılaması içerisinde, örtülü ve asimetrik bir savaş yöntemi olarak kullanılan terörizm, gelişen teknolojiyle birlikte yıkıcı etkisini gittikçe artıran öncelikli bir tehdit unsuru olarak küresel bir tehdit haline gelmiştir. Öte yandan, enerji ve su kaynakları üzerindeki küresel mücadelenin çok daha açık ve yoğun olarak yaşanması, kimi devletlerin bölünmesi/birleşmesi veya rejimlerinin değişmesi veya tamamen ortadan kalkması, içinde bulunduğumuz bölgenin dengelerini daha da hassas bir hale getirmiştir. Dolayısıyla birbirinden farklı siyasal rejimlerin, dinlerin, ekonomik sistemlerin ve askeri güçlerin karşı karşıya geldiği, çıkar çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı bir bölgede yer alan ülkemiz son otuz yıldan bu yana terörizm aracılığı ile istikrarsızlaştırılma politikasıyla karşı karşıyadır. Bu strateji kapsamında Türk toplumunun yaşadığı sosyal ve ekonomik problemler ile etnik ve dini hassasiyetler de istismar edilmiş ve halen istismara devam edilmektedir (Oran, 2002: 26).

Bu bağlamda ülkemizde, ayrılıkçı/bölücü ve yıkıcı hareketler, cumhuriyetin kurulması ile başlamış, 1960'lı yıllarda propaganda faaliyetleri ve işçi ve öğrenci eylemleriyle devam etmiş; 1970'li yıllarda anarşi ve teröre dönüşmüş ve ülke kargaşa ortamına sürüklenmiştir. 1980'li yıllardan itibaren ise bölücü terör nedeniyle 30 binden fazla vatandaşımız hayatını kaybetmiş, on binlerce insanımız yaralanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren de dini istismar eden terör örgütleri ortaya çıkmış ve şiddet hareketlerine yönelmişlerdir. Günümüzde de bu örgütler faaliyetlerine devam etmektedir.

2.2. Dış Güvenlik Politikası

Dış güvenlik; bir devletin, başka devlet veya devletlerin etkisi altında olmaması amacıyla diğer devletlerin her türlü saldırılarına karşı hazırlıklı olma ve gerekli hallerde ise karşı koyma faaliyetleri şeklinde tanımlanabilmektedir (turkcebilgi.com, 2014).

Devlet olma kişiliğini kazanmış her ülke için dış tehditler mevcuttur. Çünkü her ülkenin çıkarı bir başka ülkenin çıkarı ile çatışabilir. Bu durumda devletler, düşman kapsamına girebilecek ülkelerden gelmesi muhtemel her türlü tehdit ve tehlikelerden korunabilmek amacıyla kendi stratejilerini geliştirir. Her devlet dışarıdan gelebilecek her türlü tehdit ve tehlikelere karşı kendini merkeze alan bir ulusal güvenlik politikası geliştirir. Bu politikaları geliştirirken devletler, uluslararası ilişkileri ve dünyadaki güç dengelerini dikkate almaktadırlar. Bu doğrultuda Türkiye de bağımsız bir devlet olarak her devlet gibi kendi çıkarlarına öncelik veren bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bağlamda Türkiye kendi içinde bulunduğu şartlara göre iç ve dış güvenlik örgütlenmesini tamamlamıştır. Uluslararası ilişkiler düzeni her dönemde farklılık gösterebilmektedir, bu çerçevede güvenlik kavramı da değişen güç dengelerine ve ilişkiler düzenine göre değişiklik gösterebilmektedir. Eski dönemin şartlarında gündeme gelmiş olan bir güvenlik örgütlenmesi yeni dönemin şartlarında eskiyebilir ve geçerliliğini yitirebilir ya da kendisi başlı başına bir güvenlik sorunu haline gelebilir. Aynı şekilde önceden tehdit olarak görülmeyen bir durum veya devlet zaman içinde tehdit haline gelebilmektedir. Bundan ötürü, değişen koşullar altında her devlet kendi yerini belirlemek ve yeni stratejiler geliştirmek durumundadır (Çeçen, 2005: 115).

Türkiye kuzey yarım küre'de 36-42 derece enlemleri ile 26-45 derece boylamları arasında ve Dünya adası (Avrupa, Asya, Afrika kıtaları) denilen büyük bir kara kütesinin hemen hemen ortasında, Atlas okyanusunun devamı olan Akdeniz, Ege Denizi, Marmara Denizi ve Karadeniz ile kuzey, güney ve batıdan kuşatılmış “merkezi durum” da bulunan bir ülkedir (Şehirli, 2000: 121).

Türkiye, 185 dünya ülkesi içinde nüfus ve ekonomik gücü itibarıyla 16., toprak büyüklüğü itibarıyla 32. sıradadır. Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik mevki itibarıyla;

- Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası,
- Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası,
- Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları,
- SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar,
- Etnik çatışmalar yanında, zengin doğal kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Orta Doğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Kısacası Türkiye bir Avrasya ülkesidir. Türkiye'nin jeostratejik önemini pekiştiren diğer özellikleri ise;

- Demokratik, lâik, sosyal hukuk devletine sahip ve piyasa ekonomisini kabul etmiş bir ülke olarak batı sistemlerini uygulaması ve batının tüm kurumlarıyla bütünleşmeyi benimsemiş olması,

- 1990'lı yıllardan itibaren büyük değişmelere sahne olan Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle tarihten gelen kültür birliğine ve gelişen olumlu ilişkilere sahip olması,

- Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gazının batıya ulaştırılması için belirlenen güzergâhlardan birini ihtiva etmesi,

- BM ve NATO'nun barışı koruma, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik girişimlerine iştirakleri ve bazılarında üstlendiği öncü rol ile Avrupa Güvenlik Mimarisi üzerinde tartışılmaz bir ağırlığa sahip olması ve nitelik ve nicelik olarak Avrupa'da ve bölgesinde güçlü bir silâhlı kuvvetlere sahip olmasıdır. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'ye yukarıda belirtilen olumlu yüklemeleri yaptığı gibi güvenlik ve stratejik konularda da bir takım yeni durumlar ve buna bağlı olarak yeni sorumluluklar getirmektedir. Türkiye'nin jeopolitik konumu, Güvenlik Politikası'nın ve buna bağlı olarak Türk Dış Politikası'nın belirlenmesinde oldukça önemli bir etkidir. Türkiye'yi çevreleyen Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu kuşağında oluşan yakın kara havzası, Karadeniz, Boğazlar, Marmara, Ege, Doğu Akdeniz, Kızıldeniz, Basra, Hazar iç denizleri ve su geçiş yollarından oluşan yakın deniz havzası ve nihayet Avrupa, Kuzey Afrika, Batı ve Orta Asya'dan oluşan yakın kıta havzası ayrı ayrı ele alındığında da, bir bütün olarak incelendiklerinde de coğrafi olarak Türkiye'nin dünya ana kıtasının merkezini teşkil ettiği görülmektedir. (Karabulut, 2005: 150).

Bu bölge hem siyasi ve coğrafi olarak hem de sahip olduğu doğal kaynaklar açısından dünya siyasetinde ve güç dengesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedendir ki, Türkiye'nin bu alanlar içerisinde karşı karşıya kalabileceği ya da bir şekilde müdahil olabileceği birçok güvenlik sorununun varlığı bilinmektedir. Balkanlarda yaşanan etnik savaşlar, Karadeniz'de yaşanan güç mücadelesi, Rusya'nın yayılma emelleri, enerji nakil hatları ve bunların güvenliği, Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler, İran'ın nükleer silah edinmeye çalışması, Irak savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Filistin sorunu, Suriye'nin yakın zamana kadar terör örgütüne destek vermesi, su sorunu gibi sorunlar yaşanan ve yaşanabilecek güvenlik sorunlarına örnek verilebilir. Eğer Türkiye, yukarıda belirtilen coğrafi konuma sahip olmasa idi, diğer bir ifadeyle Türkiye'nin jeopolitik konumu bu şekilde olmasa idi Türkiye'nin bugün bahsedilen güvenlik sorunları ile karşılaşması söz konusu olmayacaktı. Bu nedenle Türkiye'nin karşılaştığı birçok güvenlik sorununun coğrafi, jeopolitik kökenli olduğunu söylemek mümkündür. Eğer Türkiye bir ada devleti olsaydı bahsedilen güvenlik sorunlarında değil de denizlerden

gelebilecek saldırılardan veya bu doğrultudaki güvenlik politikalarından bahsedilebilirdi. Bu anlatımlardan da anlaşılacağı üzere devletlerin güvenlik politikalarını belirleyen en önemli unsurlardan birisi coğrafya ve jeopolitik konumdur. Bu değerlendirme Türkiye için de geçerlidir ve yukarıda ki örnekler bu değerlendirmenin doğruluğunu göstermektedir.

Türk dış politikasını genel olarak etkileyen unsurlardan birisi de tarihsel ve kültürel unsurdur. Türkiye, kültürel olarak hem doğu hem de batı kültürünün etkilerini taşımaktadır. Bu durum Türkiye'nin hem iç hem de dış güvenlik politikasını etkilemektedir. Aynı şekilde tarihsel boyut da kültürel boyuttan farklı değerlendirilemez. Kültür, tarih içinde oluşup geliştiği için aralarında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Bilindiği gibi Türkiye, bölgesel bir güç olma iddiasında bir devlettir. Orta Doğu, coğrafi, tarihsel, kültürel nedenlerle Türkiye'nin etkin olmak istediği bölgelerden biridir. Buradaki güvenlik ortamı, yani istikrarsız bir ortam Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkileyebilmektedir. Bunlara siyasal ve ekonomik nedenler de eklenebilir. Eğer Türkiye kendisini doğrudan etkileyen bir bölgede etkin ve söz sahibi olmak istiyorsa çatışma riskini bile göze almalıdır. Güce katılım Türkiye'yi bölgede daha önemli bir aktör konumuna getirecektir (Oytun, 2007: 78).

Türkiye'nin milli güvenlik politikasında, bölgesel gelişmeleri takip eden ve bölgesi için güvenlik üreten bir ülke olma hedefi vardır. Bundan dolayı Türkiye bölgenin politik gelişmelerini sadece “takip eden değil” aynı zamanda “şekillendiren” bir ülke olmak zorundadır. Bunun tarihi, sosyal, kültürel ve hatta demografik nedenleri vardır. Bölgede İran ve Türkiye dışında liderlik vasfına haiz bir diğer ülke yoktur. Bölgede etkin olan bir Türkiye, demokratik sistemi ve dünya ile bütünleşmiş ekonomisi sayesinde bölge ülkelerinin gelişmesinde ciddi katkılar sağlayacaktır. Türkiye, bölgenin dünya ile bütünleşmesini kendi üzerinden ve Türkiye modeli ile sağladığı ölçüde kendi güvenliğini ve gücünü artıracaktır. Bu tür bir yapılanma bölgede İran lehine değişen dengeleri de yeniden yerine oturtacaktır (Özcan, 2006: 2).

Bu durumda Türkiye, bölgedeki gelişmeler karşısında sessiz kalmamalı ve pasif bir tutum sergilememelidir. Türkiye gerekiyorsa bölgeye asker de göndermelidir. Fakat asker gönderilmesi kadar hatta ondan daha önemli olan askerin görev tanımının ve konuşlanacağı yerin aktif çatışma bölgeleri olmaması durumudur. Neticede en son olarak Lübnan'a giden barış gücü savaşıma değil, barışı korumaya gitmiştir.

1923 yılında kuruluşundan bugüne kadar, savunma politikasını Mustafa Kemal ATATÜRK'ün “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi çerçevesinde şekillendiren Türkiye, küresel ve bölgesel istikrarın korunmasına yönelik girişimlere aktif bir şekilde katılım yönünde gayret göstermektedir. Belirtilen bu politikanın desteklenebilmesi için Türkiye'nin Güvenlik Politikası dört önemli hususu içermektedir (msb.gov.tr, 2014). Bunlar;

- Caydırıcılık,
- Kriz Yönetimine Askerî Katkı ve Krizlere Müdahale,
- İlerden Savunma,
- Kolektif Güvenliktir.

Türkiye, dünya ve bölge barışı için BM, NATO, AGİT yaptırımı veya kontrolü altında icra edilen Barışı Destekleme Harekâtı'na da "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi doğrultusunda destek vermektedir. Bu çerçevede, Afganistan, Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan insanlık trajedilerinin benzerlerinin tekrar yaşanmaması için, bölgede ve tüm dünyada, bu faaliyetlere katkı sağlamayı kendine prensip edinmiştir.

Türkiye; her türlü sorunun karşılıklı diyalog, iş birliği ve açıklık politikası ile çözümlenebileceğine inanmaktadır. Bugün dünyada uluslararası terörizm, yasadışı silâh ticareti ve uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silâhlarının yayılması ile mücadele edilmesi konularının da bölge ve dünya barışını sağlamada önemli yer işgal ettiğine inanılmaktadır. Bölge barışını, hatta dünya barışını tehdit eden terörizmin, etnik, ideolojik veya dini düşüncelerden kaynaklansa dahi, sonuçları itibarıyla küresel bir nitelik taşıdığı açıktır (msb.gov.tr, 2014).

2.3. Türkiye, AB-ABD İlişkileri ve Füze Kalkanı Politikası

Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü konumunda olan Türkiye, Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan boğazları, Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu'daki doğal enerji kaynaklarının kesiştiği noktadaki jeopolitik konumu, kültürü, yer altı ve yer üstü kaynakları, tarihi eserleri ile odak noktası olmayı sürdürmektedir.

21. yüzyılın değişen güvenlik ortamında kolektif güvenlik anlayışını taşıyan iki önemli örgüt bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ve en etkin olanı NATO'dur. Bir diğeri ve geliştirilme aşamasında olanı ise AB güvenlik mimarisinin esasını teşkil eden Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'dir. AGSK, AB'nin güvenlik alanında daha fazla inisiyatif alma isteğinin bir sonucudur. Söz konusu kimlik aynı zamanda, Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın da bir devamıdır. Bu politikanın ortaya çıkışı ve gelişimi soğuk savaş sonrası Avrupa Güvenlik Mimarisi'nde çok şeyin değişmekte olduğunun en önemli işaretidir. Bu sistemin ana ordusu ise Avrupa Ordusu'dur. Diğer bir ifadeyle NATO'dan bağımsız fakat NATO'nun imkân ve teçhizatlarını kullanabilecek şekilde bir ordu oluşturulması öngörülmüş, bu ordunun planlama, karar alma ve teşkilatlanma konuları da bu kimliğin içerisinde faaliyete geçirilmeye çalışılmıştır.

Avrupa ordusunun oluşumu 1952 yılından beri savunmasını NATO ile bütünleşmiş olan ve üye olduğu günden beri sorumluluklarını her zaman en iyi şekilde yerine getiren, soğuk savaş süresince Avrupa Güvenliği için hayati derecede önemli bir müttefik olan Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir.

Uluslararası Atom Enerjisi Dairesi Başkanı Mohamed Elbaradey 6 Temmuz 2006 Perşembe günü yaptığı açıklamada, Müslüman ve komşu bir ülke olarak Türkiye'nin, İran'ın nükleer programı konusunda bu ülkeyle uzlaşma sağlanmasında önemli rol oynayabileceğini ima etmiştir. Elbaradey, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri, AB ve ABD ile geleneksel iyi ilişkilerine işaret ederek, Ankara'nın uygun bir arabulucu olabileceğini ileri sürmektedir (balkantimes.com, 2014).

ABD, AB'nin NATO olanaklarını kullanmaması durumunda tamamen kendi bağımsız yapısını oluşturmasından çekinmektedir. ABD, AB'nin AGSP'nin "danışma" yoluyla NATO olanaklarını kullanmasına razı olmuştur. AB'nin, karar verme sürecinde Türkiye konumundaki ülkelerin katılımı konusunda güvence vermemeyi kararlaştırması Türkiye'nin itirazına neden olmuştur. Türkiye tavrını değiştirmedeği için de karar çıkmamıştır. Türkiye bu tavrıyla Avrupa güvenlik yapılanmasında engelleyici olmuş ve NATO kozunu oynayabileceğini göstermiştir. Çünkü AGSP çerçevesinde NATO kuvvetlerinin yer alabileceği bir Avrupa ordusunda AB'ye üye olmaması nedeniyle Türkiye'nin karar alma mekanizmasında yer almaması, Türkiye'nin ulusal çıkarları bakımından kaygı verici bir durumdur (Kale, 2001: 23).

ABD-NATO tarafından Türkiye'ye yerleştirilmek istenen füze kalkanının "İran'a karşı" olduğu yüksek sesle dillendirilmesine rağmen, NATO dokümanlarında ne İran, ne Suriye, hatta ne de Rusya "tehdit" olarak yer almaktadır. Basına yansıdığı kadarıyla, 27 Ekim 2010 günü toplanan MGK'da kabul edilen yeni Millî Güvenlik Siyaset Belgesi'nde (MGSB) Rusya, İran, Irak ve Yunanistan Türkiye için dış tehdit kapsamından çıkarılmıştır. Türkiye-İran sınırı 1639 Kasr-ı Şirin anlaşmasından beri hiç değişmemiş olan yegâne sınırdır. Diğer bir deyişle bugün İran'dan Türkiye sınırına bir tehdit yoktur. Ayrıca İran, PKK'nın kolu olan PEJAK'ı vurmakta, TSK ile koordineli ortak hareket yapmaktadır. Geçmişte İran'ın Türkiye'ye rejim ihraç etmek istediği iddia edilmişse de bugün buna gerek yoktur, sınır komşularıyla sıfır sorun politikası güden Türkiye için İran başka ülkelerle kıyaslandığında dış tehdit sıralamasının en altında yer alabilecek durumdadır. İran'ın kendi geliştirdiği Şahap-3 (Göktaş-3) balistik füzelerinin menzili 2.000 km, hızı 4.900-5.100 km/s civarında olup, bazı Balkan ve doğu Avrupa ülkeleri menzil içinde kalmaktadır. Buna karşın, İran ile hiçbir Avrupa ülkesi arasında, İngiltere hariç, bir husumet yoktur. Özellikle Almanya ve Fransa'nın İran'da önemli yatırımları vardır (ulusalkanal.com.tr, 2014).

Türkiye'nin NATO-AB ilişkilerindeki rolü tartışılmaz biz biçimde kilit konumdadır. NATO-AB ilişkileri üzerine, ister çatışma ister işbirliği analizi yapılsın, birçok evrede ikna edilmesi gereken bir Türkiye ortaya çıkmaktadır. Konu, NATO ve AB için ayrı ayrı ele alındığında her iki örgüt için de Türkiye, birçok açıdan stratejik konumdadır. Yakın zamanda NATO konseyi Lizbon'da toplanmış ve Türkiye için hayati öneme haiz sayılabilecek konular gündeme getirilmiştir. Bunlarda önemli sayılabilecek; NATO'nun temel stratejisi olan 5. madde, yani üyelerin birine yapılmış saldırının tüm üyelere yapılmış kabul edilmesi aynen korundu. Bununla birlikte belgede Türkiye'nin taleplerini karşılayan en önemli madde ise "ortaklıklar" başlığı altındaki 32. madde oldu. NATO-

AB ilişkilerini ele alan bu maddede AB'nin NATO'nun özel ve önemli bir ortağı olduğu belirtiliyor ve iki organizasyonun da çok sayıda ortak üyesinin olduğu belirtilerek şu cümleler kullanılıyor: "AB'nin güvenlik konusunda kendi başına yaptığı girişimleri ve çabaları olumlu buluyor ve destekliyoruz. Ayrıca AB üyesi olmayan ülkeler de (başta Türkiye kastedilerek) bu güvenlik stratejilerine önemli katkıda bulunuyorlar. NATO ve AB arasındaki stratejik ortaklığın selameti için bu ülkelerin de bu güvenlik stratejilerine tam katılımları elzemdir." Bu cümle ile NATO, AB'den Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları içerisindeki karar alma mekanizmalarında Türkiye'nin de katılımına müsaade edilmesini talep etmiş oldu (haberx.com, 2014).

2.4. Türkiye'nin Askeri Gücü

Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye Cumhuriyeti Devletini iç ve dıştan gelebilecek her türlü tehditten korumak ve kollamakla görevli, gücünü anayasadan alan bir kurumdur. TSK bünyesinde Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri ile İçişleri Bakanlığının kuruluşunda görev yapmakta olan Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığından oluşmaktadır. Kara Kuvvetleri olarak 350.000 personel görev yapmakta ve ülkenin iç ve dış güvenlik konularında görev almaktadır. Deniz Kuvvetleri olarak yaklaşık 51.000 personel ile dünyanın 8. büyük deniz kuvvetidir. Hava Kuvvetleri bünyesindeki 900 savaş uçağı ile ülkenin yurt savunmasında çağdaş teknolojik sistemler ile Kara ve Deniz Kuvvetlerine destek vermektedir. Jandarma Genel Komutanlığı ise ülkenin İç Güvenlik ve Asayiş konularında Türk Emniyet Teşkilatı ile koordineli olarak hizmet vermektedir. Sahil Güvenlik Komutanlığı ülkenin kıyı kesimlerinde öncelikle kaçakçılık, kıyı güvenliği ve çevre (deniz temizliği) koruması konularında görev yapmaktadır (wikipedi.org, 2014).

Genelkurmay Başkanı, TSK'nın topyekün komuta ve kontrolü, harbe hazırlığı ve askeri harekâtın etkin bir şekilde sevk ve idaresinden sorumludur. Genelkurmay Başkanı, Silahlı Kuvvetler Komutanı olarak, Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevlerinden dolayı Başbakan'a karşı sorumludur. Savaş zamanında başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanı adına yerine getirir. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin komutanları da emir komuta zinciri içerisinde doğrudan Genelkurmay Başkanı'na bağlıdırlar. Genelkurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi ışığında, Milli Askeri Stratejiyi oluşturmada, Milli Askeri Stratejiye göre Harekât Konseptlerini geliştirmekte ve bu dokümanlarda belirtilen esaslar dâhilinde Silahlı Kuvvetlerin ihtiyaçlarını belirleyerek, önceliklerini tespit etmektedir (turkcebilgi.com, 2014) .

Milli Savunma Bakanlığı, TSK'nın Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılan savunma politikası çerçevesinde, Genelkurmay Başkanlığı tarafından tespit edilen ilke, öncelik ve ana programlara göre; barışta ve savaşta asker alma, silah, araç, gereç ve her türlü lojistik ihtiyaç maddelerinin tedariki ve harp sanayi hizmetlerini yürütmektedir. Milli Savunma Bakanı bu görevleri; Müsteşarlık Teşkilatı ve Bakanlığa bağlı diğer kuruluşlar ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları vasıtasıyla yerine getirir. Milli

Güvenlik Politikasının şekli ve uygulanmasına dair kararlar Milli Güvenlik Kurulu'nda görüşülmekte ve ulaşılan sonuçlar hükümete tavsiye edilmektedir (Milli Güvenlik Bilgisi Ders Kitabı, 2010).

TSK'nın savunmaya yönelik ihtiyaçları ülke öz kaynaklarından karşılanmaktadır. TSK'nın modernizasyon çalışmalarının ana kaynakları, Milli Bütçeden tahsis edilen kaynaklar ile bütçe dışı kaynaklar olan Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme Fonu (SSDF) ve geri ödemeleri Hazine tarafından yapılan Devlet Firma Kredileridir. Ancak son üç yıldır Devlet Firma Kredisi kaynakları ile tedarik edilen proje sayısı giderek azalmış ve azalmaya devam etmektedir. Bütçe dışı kaynak olarak 1985 yılında oluşturulan SSDF, TSK modernizasyon harcamalarının yaklaşık 1/3'nü teşkil etmektedir. TSK modernizasyon ihtiyaçlarını mümkün olduğunca yurt içi sanayiden temin etmeye çalışmaktadır. Bugün gelinen noktada, Türk savunma sanayi firmaları, sektörün ana dalları niteliğindeki havacılık, füze ve roket, askeri elektronik, askeri gemi inşası, zırhlı araç ve silah mühimmatı gibi alanlarında, TSK'nın ihtiyaç duyduğu sistem ve teçhizatı yurtiçi imkânlarla üretebilecek ve geliştirecek seviyeye ulaşmış bulunmaktadır. Nitekim mevcut altyapı faaliyetleri neticesinde bir yandan TSK'nın envanterine son teknoloji yeni sistemler dâhil edilmeye, diğer yandan ise ana ve yan sanayide elde edilen teknolojik birikimin, kalifiye insan gücü yetiştirilmesi ve teknolojinin yaygınlaşması üzerindeki olumlu etkileri gözlenmeye başlanmıştır (turkcebilgi.com, 2014).

Dünyanın güçlü orduları arasında yer edinmiş olan Türk Silahlı Kuvvetleri, çağı yakalamış, her türlü üstün teknoloji ile donatılmış, her türlü iç ve dış tehdit karşısında meydana gelebilecek güvenlik görevlerine hazır bir ordudur. Türk Ordusu bu gücünü milletinden almaktadır.

3. İRAN'IN GÜVENLİK POLİTİKALARI

İran dış politikasının itici motorunu “Batı karşıtlığı” ve “İslam kimliği” oluşturmuştur. Özellikle Amerika (Büyük Şeytan), Sovyetler Birliği (Küçük Şeytan) ve İsrail (Siyonist Rejim) üzerine özel bir vurgu yapılmıştır. Bu nitelermeler ve oluşumlar aslında dini lider Humeyni'nin fikirlerini yansıtmaktadır. İran İslam Cumhuriyeti'nde çoğu zaman, İran dinin hizmetinde değil, din İran'ın hizmetindedir. Bu gerçeği Humeyni 1988'deki bildirisinde şu sözlerle ortaya koymuştur. “Bizim hükümetimiz, bütün İslami ibadetlerin karşısında öncelik sahibidir, Namaz'dan da, Oruç'tan da ve Hac'dan da” (Oğuz ve Çakır, 2000: 36-37).

İran, son yıllarda konuşulan en önemli ülke haline gelmiştir. Olayların bu noktaya tırmanması, Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlamıştır. Hatemi döneminde uzlaşmacı tavırlar sergileyen İran dış politikası Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığı ile birlikte köklü değişimlere uğrayabileceği, bu çerçevede yeni hükümetin ideolojik yaklaşımıyla yeni ilişkilerin gelişeceğinden bahsedilmeye

başlanmıştır. Ahmedinejad politika ve diplomasi dili ile değil, “İslam Devrimi” dili ile konuşmaktadır. Dini lidere aşırı bağlılıkları ile bilinen Ahmedinejad ve çevresinin siyaset anlayışı, hem Rafsancani'den hem Hatemi'den farklıdır. Ahmedinejad ve çevresi, İran İslam Cumhuriyetinin bekası için taviz siyasetini değil de taarruz siyasetini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Ahmedinejad'ın İran Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte İran'ın bölgedeki konumu değişmiştir. Ahmedinejad özellikle Basra Körfezi ülkeleriyle ilişkilerini daha da sıkılaştırmaya çalışmaktadır. Ahmedinejad'ın dış politikada sert ve radikal bir tavır ile yola çıkması, İran konusunu farklı boyutlara taşımıştır. Özellikle ABD ve AB'nin nükleer programlar konusundaki baskıları, Ahmedinejad hükümetinin dış politikada daha radikal söylemlere yönelmesine yol açmıştır (tasam.org, 2014).

3.1.İç Güvenlik Politikası

İran'da Farslar nüfusun yüzde 51, Azeri Türkleri yüzde 24, Jilaki ve Mazandaraniler yüzde 8, Kürtler yüzde 7, Araplar yüzde 3, Lurlar, Türkler ve Bloslar yüzde 2, diğerleri yüzde 1'ini oluşturmaktadır. İran'da etnik yapıdaki çeşitliliğe paralel olarak konuşulan dil de farklı gruplara ayrılmaktadır. Söz konusu gruplar arasında tarihî geçmişi bulunan iki ana dilin ön plana çıktığı görülmektedir. Halkın yüzde 58'i Farsça konuşurken, yüzde 26'sı Türkçe konuşmaktadır (worldbank.org, 2014).

Soğuk Savaş'ın bölgenin değişen jeopolitik yapısının İran için belirlediği sorun, Güney Azerbaycan'dan kaynaklanan etnik nitelikli tehdit algılaması olmuştur. Nüfusunun büyük bölümü İslam'ın Şia koluna mensup olan Azerbaycan'ın, kendi topraklarında yaşayan ve nüfusunun yaklaşık yüzde 25'ini oluşturan Azeriler açısından cazibe merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda, Güney ve Kuzey Azerbaycan'ın siyasi bakımdan birleşeceği endişesi ile İran, Azerbaycan-Ermenistan çatışmasında Rusya ile uzlaşarak Ermenistan'ı desteklemiştir (Arı, 2004: 327).

Ülkede yaşayan etnik grupların iç güvenlik üzerinde oluşturacağı muhtemel tehditler rejim tarafından baskı altına alınarak kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Kısaca İran İslam Cumhuriyetinde yaşayan toplum, rejimin yarattı baskıcı ortamla iç içedir. İran günümüzde baskıcı rejimle yönetilen nadir devletlerdendir. Bu özelliğini her ortamda infaz, tutuklama veya gösteri-tatbikat biçimlerinde göstererek dünyaya mesaj vermeye devam etmektedir.

Ülkede yenilikçi hareketler de aynı şekilde sansür, baskı, şeriat ve baskı gruplarıyla söndürülmeye çalışılmaktadır. İran bunu yaparken düzenli ordusunun yanında devrim muhafızlarını da kullanabilmektedir.

3.2.Dış Güvenlik Politikası

Bölgeselleşme hareketi başlangıç itibariyle, İran dış politikasında Ali Ekber Rafsancani (1989-97) döneminde önem kazanmıştır. Rafsancani'nin göreve gelmesinden önce radikal ideolojik çıkarlar çerçevesinde şekillenen İran dış güvenlik politikası “yumuşama” dönemine girmiştir (Herzig 2004: 505).

Bu dönemde, ABD'nin İran'ı dışlama girişimi karşısında arayışa geçen Tahran, bir stratejik açılım olarak “*komşu ülkelerle ve Müslüman devletlerle işbirliği*” gayreti içerisinde olmuştur. Bununla birlikte Rusya, Çin, Avrupa ve Hindistan gibi diğer temel güç merkezleri ile ikili ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir (Sadri, 1999: 33). İran'ın 1990'larda başlayan bölgesel işbirliği girişimleri özellikle Orta Asya'da ağırlığını hissettirmiştir. Sovyetlerin dağılmasını izleyen ilk yıllarda bağımsızlığını yeni kazanmış Türk Cumhuriyetleri üzerinde etkinlik kazanma çabasında olan İran, bu bağlamda, Türkiye ile bir rekabetin içerisine girmiştir (Herzig, 2004: 507).

Orta Doğu coğrafyasındaki “*güvensizlik*” ortamı, İran'ın Orta Asya'ya yönelmesinin önünü açmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla, bir tampon ülke olarak önemini kaybettiği iddia edilen İran, Basra Körfezi ile Hazar arasındaki stratejik konumunun avantajını, bu sefer de Sovyet Rusya sonrası Orta Asya'da etkinlik sağlayarak sağlamlaştırmayı hedeflemiştir (Hunter, 2003: 137).

İran, 1990'lardan itibaren, jeopolitik konumunu kullanarak Basra Körfezi, Orta Asya ve Hazar Bölgesinde gerçekleşecek bölgesel oluşumlarda öncü bir rol oynamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda bölgesel işbirliklerini gerçekleştirebilmek için devrim ihraç politikasından vazgeçmiş ve daha pragmatist politikalar izlemeye başlamıştır. Bölge dışı güçleri dışlayan guruplaşmalarda yer alarak, mevcut uluslararası sistemde gerçekleştiremeyeceği hedefleri gerçekleştirmeyi ve bu bağlamda “*bölgesel bir güç*” olmayı hedeflemiştir. Bu da İran'ın yüzyıllardır süre gelen “*Büyük İran*” idealinin bir açılımı olarak değerlendirilebilir (Caşın, 1999: 284).

Ekonomik İşbirliği Örgütü(EİÖ), planlanan Hazar Denizi İşbirliği Örgütü ve Farsça Konuşanlar İşbirliği Örgütlenmeleri İran'ın bu hedefini gerçekleştirmeye yönelik işbirliği girişimleri olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar İran'ın bölgeselleşme hareketinde jeopolitik konumu önemli bir yer teşkil etse de, siyasi ve iktisadi engeller İran'ın bu avantajını kullanmasını engellemektedir (Herzig, 2004: 506).

İran günümüzde, Kuveyt, kısmen Türkiye, Afganistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Irak ile ABD'ye yakın bir güvenlik çemberiyle çevrilmiş bir görüntü sergilemektedir. 11 Eylül saldırılarının hemen ardından İslam Konferansı Örgütü'nü toplantıya çağıran Tahran'ın terörizme karşı “*cihat*” çağrısı, bugün kendisinin de bir hedef olarak ortaya atılmasıyla sertleşme eğilimindedir. Orta Asya'da ekonomik işbirliğini ön planda tutan ve bu yönde politika izleyen İran, Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün 2002 yılı İstanbul zirvesinde dönemin Cumhurbaşkanı Hatemi'nin ağzından örgütün güvenlik konularına da yoğunlaşmasını talep etmiştir (Afrasiabi ve Maleki, 2003: 257).

Dolayısıyla İran'ın EİÖ'ye bir güvenlik boyutu eklemek istemesinde Kırgızistan ve Özbekistan'da açılan ABD üsleri ile oluşan güvensizlik ortamının etkisinden söz edilebilir (Olcott; 2003: 4). İran'ın bölgede yakın durduğu bir diğer devlet de Ermenistan'dır. Erivan için İran Türkiye'ye karşı bir soluk borusu niteliğindedir, Tahran için Erivan da Türkiye'nin bölgedeki ticari iktisadi ve siyasi tesirini sınırlama adına bir kilit ülke konumundadır. Erivan'ın saldırgan politikaları, Ermenistan'ın

çıkarlarına hizmet etmemekle birlikte, Tahran'ın çıkarlarına olumlu katkıda bulunmuştur. Bu sayede Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan ilişkileri normalleşmemiş ve bu nedenle Türkiye Doğu'ya ihracatını İran üzerinden nakletmek durumunda kalmıştır. Azerbaycan'a karşı Ermenistan'ı destekleyen bir konumda olan İran, burada Ermenistan-Rusya-İran üçlüsünden oluşan bir birlikteliği tercih etmiştir. Bu istikamette, İran-Rusya-Ermenistan hattının altında yer alan İran-Ermenistan dayanışması doğası itibarıyla saldırgan bir ittifak kimliği taşımaktadır. İran, Kuzey ve Güney Azerbaycan'ın siyasi bakımdan birleşecekleri kaygısıyla, Azerbaycan'a karşı Ermenistan'ı desteklemiştir. Azerbaycan'a karşı iyi komşuluk ilişkilerine ters bir siyasi yaklaşım içerisinde bulunan Tahran, Hazar'da Azerbaycan ile bir askeri gerginlik yaşarken, Ermenistan'ın enerji açığını kapatmasına hizmet edecek projeler üretmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, İran Ermenistan'ı Türkiye-Azerbaycan ve Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin dengeleyici unsuru olarak görmektedir. (dunyagundemi.org, 2014). Ermenistan günümüzde hem Türkiye hem Azerbaycan hem de Gürcistan'dan toprak taleplerini sürdürmektedir. Türkiye ile ilişkilerinin normalleşmesini engellemek için çaba harcayan Erivan, Rusya'ya bağlılığını sürdürerek kendisini güvenceye almak, diaspora'nın bir gün yardım elini uzatacağı umuduyla içinde olduğu kronik ekonomik krizden çıkacağı zamanı beklemektedir (dunyagundemi.org, 2014). Ancak Ermenistan'ın Batı'ya yakın bir tutum içerisinde yer aldığı da üzerinde durulması gereken bir noktadır. Ermenistan hem İran hem de İsrail ile dengeli ilişkiler içerisinde olmayı seçmektedir (Aras, 1999: 92).

Tahran açısından Ermenistan'ın kuvvetlenmesi ve Batı'dan gelen yenileşme ve serbestleşme baskılarına karşı durması çok önemlidir. Bu nedenle 2005 yılında İran'ın Ermenistan'daki büyükelçisi Ali Rıza Hagigiyani, ülkesinin Ermenistan'ın kalkınmasıyla yakından ilgilendiğini ifade etmiştir. Büyükelçi Hagigiyani'ye göre ikili ilişkilerde bilhassa “savunma” konusu önem kazanmaktadır. Hatta Ermenistan Vasgen Sarkisyan Harp Okulunda Farsça eğitimine Tahran'dan destek alınacağını açıklanması da Ermenistan'ın İran ile olan ilişkilerinin geleceğinin nasıl değerlendirdiğini ortaya koymaktadır (Dünya Gündemi Gazetesi, 03-10 Temmuz 2005: 14). 1990'ların başında Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ sorunu İran'ı kendi topraklarına da sıçrama endişesi dolayısıyla ciddi derecede rahatsız etmiştir (Cornell; 2003: 2). İran kendi toprakları içerisinde yaşayan Azeri nüfusun Azerbaycan'ın iki katı civarında olması itibarıyla Azerbaycan'ın 1991 yılında tanıdığı bağımsızlığından itibaren sürekli olarak güçlenmesini engellemeye çalışmıştır.

Bu itibarla, Ermeni-Azeri çatışmasında sıcak savaşın sona ermesini ancak soruna kalıcı bir çözüm getirilmemesini tercih etmiş ve bu sayede de Azerbaycan'ın siyasi enerjisini bu alanda tutarak gelişimi engellemeyi hedeflemiştir. Ancak Elçibey döneminden sonra Aliyev'in başa geçmesiyle, İran Azerbaycan konusunda daha yumuşak bir siyasi tavır sergilemeye başlamıştır (www.stradigma.com). Aliyev'in statükocu yaklaşımları İran'ın politikalarında önemli bir rol oynamıştır. İran'ın güvenlik kaygıları dolayısıyla özellikle

Kafkaslarda rejimlerin devamlılıklarını ve siyasal istikrarı desteklediği söylenebilir (Menashri, 1998: 80).

Bununla birlikte, Orta Asya'da Fars kültürüyle İran'a yakın bir diğer ülke Tacikistan'dır. Tacikçe Farsçaya yakın bir dil olması itibarıyla İran için önemli bir dilsel yakınlık oluştursa da nüfusunun çoğunluğunun Sünni olması bu iki ülkeyi dinsel açıdan ayırmaktadır. Tacikistan iç savaşında (1992–97) İran Rusya'yla ortak bir politika izlemiş ve İslami muhalif güçleri desteklememiştir (Afrasiabi and Maleki, 2003: 257). Ancak İran'ın Tacikistan ile “dil”i, Azerbaycan ile ise “din”i öne çıkaran politikalar izlemesi bölgede “güvenilirliği”ni azaltmıştır. Buna karşılık, İran'ın Tacikistan'daki İslamî muhalif güçleri desteklememesi Orta Asya'ya yönelik politikasında ideolojik öncelikleri arka plana atabildiğinin de bir göstergesi olmuştur (Hunter, 2003: 56). İran'ın Orta Asya güvenlik politikası değerlendirilirken doğu komşusu Afganistan'ın da ele alınması yerinde olacaktır. Afganistan'da 1989 yılında Sovyetlerin çekilmesiyle ortaya çıkan ortam barıştan çok sivil savaşın devamı şeklinde kendini göstermiş ve bu da Taliban'ın gücünü arttırması ile sonuçlanmıştır.

İran'ın Şii ve Taliban karşıtı guruplara verdiği gizli destek, bir de çok büyük miktardaki göçmen sorunu ile birleşince İran, 1990'larda kendini uyuşturucu trafiğinde bir transit yol olma ve bu sorundan çok büyük maddi kayıp alma riskiyle karşı karşıya bulmuştur (stradigma.com, 2014).

11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Taliban rejimini yıkarak İran'ın bir anlamda doğu komşusu haline gelmesi, Orta Asya politikalarını doğrudan etkileyen bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle 11 Eylül dünyadaki hiçbir bölgeyi Orta Asya kadar etkilememiştir (Cornell, 2003: 2). Bunun en büyük örneği de ABD'nin bölgeye tamamen yerleşmeye başlaması olmuştur. İran açısından Taliban tehlikesi ortadan kalkmış, ancak bunun yerine ABD tehdidi ortaya çıkmıştır. İran'ın Afganistan ile karşılıklı ilişkilerinde ABD'nin bölgedeki varlığının söz konusu olması, İran'ın savunma stratejisinde daha hücum dayalı bir dış politika izlemesine yol açabilecektir. Bu da “güvenlik ikilemi” literatürünün belirttiği gibi “güvensizlik arttıkça yayılma daha çekici hale gelir” teorisine dayandırılmaktadır (Jervis, 1999: 52). İran, Hazar Denizi kaynakları ve boru hatları konusunda çıkar çatışmaları içerisinde olsa da, güvenlik kaygılarından dolayı ABD'ye karşı bir denge unsuru olarak Rusya ile yakınlaşmaktadır. Özellikle nükleer teknoloji konusunda Rusya ile iyi ilişkileri olan İran, son dönemlerdeki tüm sert açıklamalarına karşı, bölgede “caydırıcılık” (deterrence) unsuru olarak nükleer çalışmalarına devam etmektedir. Ancak AB'nin de ABD'ye kısmen destek vermesi sonucu, İran'ın nükleer konularda yalnızlığı iyice artmıştır (IRNA, 22 Mayıs 2014).

Ayrıca İran 1996 yılında sınır problemleri çözmek üzere kurulan, Rusya, Çin, Kazakistan, Türkmenistan ve 2001 yılında da Özbekistan'ın katılımıyla oluşan Şangay İşbirliği Örgütü gibi alternatif güvenlik oluşumları içerisinde yer almayı hedeflemektedir. İran son dönemde bu örgüt içerisinde gözlemci statüsüne yükselmiş ve üyelik yolunda önemli bir adım atmıştır. İran için bir güvenlik açılımı olarak önemli

olacağı düşünölen bu örgüt, Çin ile ilişkilerini geliştirmesi bakımından da İran için bir fırsattır. Çin de ABD'ye karşı bölgede bir denge unsuru olarak her geöen gün önemini artırmaktadır (Afrasiabi and Maleki, 2003: 263).

3.3. Füze Savunma Politikası

İran'ın siyasi pozisyonu ve güvenlik algılaması açısından nükleer program, İran'ın Milli Güvenlik Doktrini'nin bir parçası olarak şekillenmektedir. İran'ın milli güvenlik doktrinin dört hedefi bulunmaktadır. İlk olarak İran'ın anavatan güvenliğini yani toprak ve devlet yapısını ve varlığını korumak amacını taşıyan bir çeröevevi sürekli geliştirmek. İkinci olarak, İran anayasasının ve temel referansı olan rejimin varlığını korumak ve tüm İran vatandaşlarına ve etki sahasındaki İslam ölkelerine yaygınlaştırmak. Üçüncü olarak, İran'ın caydırıcı ve liderlik etkisini yükseltici bir savunma kapasitesini artırmak ve geliştirmek. Dördüncü olarak da İran'ın milli çıkarlarının alanını genişletmek ve korumak. İran'ın siyasi pozisyonunda nükleer programın yukarıda ifade edilen milli güvenlik doktrini çeröevesindeki konumu, İran'ın her şart altında bu programı savunmasını ve kendi milli güvenlik doktrinine bağılı kalarak savaş dâhil her seçenikle yüzleşmesini zorunlu kılmaktadır (turksam.org, 2014).

Hâlihazırda İran'ın nükleer programı, nükleer enerjiyi elde etme ve genel olarak nükleer araçlara sahip olma hedeflerini içermektedir. Ancak birçok kesimde aksi yönde şüpheler de devam etmektedir. İran, en kısa sürede bu hedefler bağlamında nükleer silaha sahip olmak ve elde edeceği nükleer silah ve teknolojiyi genel anlamda caydırıcı, özel anlamda ise milli güvenlik doktrini içerisinde yer alan hedeflere karşı kullanmaktan çekinmeyeceğı bir konuma dönüştürmek istiyor. İran, kendi milli güvenlik doktrinin bir parçası olarak ve rejime sadakat bağlamında, nükleer silaha sahip olma amacına ve gerektiğinde bunu kullanabilecek yüksek caydırıcılık kapasitesine ulaşmaya ödün vermeksizin devam edecektir. Fakat bu süreç içerisinde çok ciddi iki sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunlardan birincisi, dışarıdan desteklenecek muhtemel iç siyasi huzursuzlukların ekonomik talepleri şekillendirmesidir. İran'da yoksulluk, devrim için büyük bir tehdit değıildir. Asıl tehdit, yoksulluk karşısında sabretmekten vazgeçilmesidir. İkincisi ise, Afganistan ve Irak içindeki sorunların İran içine taşması riskidir. Tuhaf gelse de İran için her iki sorunla baş edebilmenin en iyi yolu, savaş-düşman-güvenlik konsepti içerisinde bireylerin daha fazla kontrol edilebileceğı bir ortamı oluştırmaktır. İran için zor ama yönetilebilir seçeneklerden biri, muhtemel bir dış müdahalenin İran'ın hazır olduğı bir zamanda olabilecek kontrollü bir savaştır. Bu, devrimi koruma amacı açısından İran'ın elindeki güçlü ama en acı kartlardan biri olarak görölmektedir (turksam.org, 2014).

3.4. İran'ın Askeri Gücü

İran'da, İslam devrimi sonrası genellikle birbiriyle yarışan ve bugüne kadar varlıklarını ayrı olarak sürdüren iki askeri güç varlığını sürdürmektedir. İran düzenli ordusu, Şah'ın iktidarını terk ettiğı devrim süresi boyunca ayakta durmaya çalışmıştır (Gren, 2001: 32).

İran'da iki ordu bulunmaktadır: “Nizami Ordu” ve “Devrim Muhafızları”. Her iki ordunun da Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri bulunmaktadır. Silahlı Kuvvetler Başkomutanı İran'ın “Dini Rehber”idir. Komutanlar rehber tarafından atanır. Nizami Ordu ve Devrim Muhafızlarının ayrı ayrı Genelkurmay Başkanlıkları vardır. Ayrıca, her iki ordunun faaliyetlerini koordine etmeyi amaçlayan, ancak fazlaca bir icra yetkisi bulunmayan Silahlı Kuvvetler Müşterek Karargâhı mevcuttur. Her iki ordu da, Dini Rehber'in mutlak idaresi altındadır. Bunun yanında İran savunma sisteminde Besici (Seferberlik Güçleri) denen gönüllü birlikler de önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar bir nevi yedek birlikler anlamına gelmektedir. Humeyni'nin İran-İrak savaşı sırasında 20 milyon gönüllü savaşçı oluşturulması için halka yaptığı çağrıyla oluşturulmuştur. Bunlar belli dönemlerde yapılan çağrılarla, bir tür seferberlik deneme tatbikatı gibi, kısa sürelerle eğitime alınarak, özellikle iç güvenlik kontrollerinde kullanılırlar. Halen bir milyon civarında Besici bulunduğu tahmin edilmektedir (tau.ac.il, 2014). 1979 Devriminden sonra tüm dünya kamuoyunun merakla beklediği ve izlediği İran, bugün sahip olduğu ordu, nükleer güç edinme çabaları ve benzeri konularla gündemde yerini almaktadır. Burada İran'ın askeri gücünü düzenli ordu ve diğer oluşumlar şeklinde ele almak mümkündür.

3.4.1. Düzenli Ordu

Şah zamanında İran silahlı kuvvetlerinin çok büyük bir kısmı ABD ve Avrupa silah sanayisine dayanmıştır. Ancak 1979 devriminden sonra Tahran, uygulanan ambargodan dolayı ve İran-İrak savaşında uygulanan silah ambargosu sonucunda nizami ordusunu yeniden modernize etmeye ve dışa bağımlılığı azaltmaya çalışmıştır. İhtilal sırasında Silahlı Kuvvetler tamamıyla dağılmış, kışlalar yağma edilince silahlar halkın eline geçmiş, hedef haline gelen subaylar ülkeyi terk etmiş, hapsedilmiş veya saklanmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Şah döneminden kalma askeri teknoloji kullanılamaz duruma gelmiştir. İlk olarak Pastaran birlikleri (devrim muhafızları) kurulmuştur. Pastaran'ın kurulmasında bazı eski ordu sonucunda da pek çok pilot ve denizci subay gönüllü olarak hizmet talebinde bulunmuştur. İran yönetimi zor duruma kaldıklarından dolayı hapsedilen subayların bir kısmını hapisten çıkararak doğrudan savaşa alanına göndermiştir (SİSAV Dergisi, 2000: 226-227).

İran, 2005-2010 yılları arasında konvansiyonel ve nükleer gücünü arttırmak için 50 milyar dolar ayırmıştır. Mevcut İran rejiminin diğer ülkelerle olan anlaşmazlıkları, onu silahlanmaya ve askeri gücünü arttırmaya sevk etmektedir. Bunun için sadece 1992-1993 rakamlarına göz atmak yeterlidir. İran, 1992'de Rusya'dan iki denizaltı satın almıştır. Söz konusu denizaltılar şu anda İran körfezindedir. Yine aynı yıl 10 tane SU-24 ve 150 adet PDM tankı satın almıştır. 1992-1993'te ondan fazla MIG-29 ve MIG-31 uçakları almıştır. Bundan başka T-72C ve PDM-2 tipli tankları üretmeye, IL-1 14 uçakların montajının ve bazı parçalarının İran'da üretilmesini sağlamaya çalışmaktadır (csis.org, 2014).

İran, askeri gücünü modernize etmek ve ulusal çıkarlarını korumak için, sadece Hazar Denizi değil Körfez bölgesinde de Rusya ile işbirliği yapmaktadır. Bu politikanın çatısı olarak da İran Rusya'dan yeni silahlar almaktadır. MIG-29 avcı uçakları, SU-24 bombardıman uçakları ve SA-6 uçaksavar sistemleri bunlara örnek verilebilir. Rusya ayrıca İran'a yarı mamul teknoloji transferi de yapmaktadır (Freedman, 1997: 93-94).

İran kara ordusunun toplam mevcudu 350.000'dir. İran'da dört adet Kolordu karargâhına sahiptir. Her biri 3 zırhlı, bir mekanize tugay ve 4-5 topçu taburundan oluşan zırhlı tümen, 4 piyade tümeni ve 1 komando tümeni ile diğer bağımsız birliklerden oluşmaktadır (tau.ac.il, 2014).

Deniz kuvvetlerinin toplam mevcudu 20.600'dür. Üçü Rus “Kilo” tipi olmak üzere 6 denizaltı, 3 muhrip, 2 korvet, 20 füzeatar, 42 kıyı güvenlik, 14 mayın arama tarama, 9 çıkartma, 25 destek ve sair tipte 2000 mevcudluve 17 helikopterden oluşan bir deniz hava gücü ile 2 tugay halinde örgütlenmiş 2600 deniz piyadesi bulunmaktadır (Freedman, 1997: 93-94).

Hava kuvvetlerinin toplam mevcudu 50.000'dir. Savaş uçağı sayısı 300'dür. Devam eden ambargo dolayısı ile ABD'de üretilenlerin takriben yüzde 60'ı, Rusya ve Çin'de üretilenlerin yüzde 80'i harekete hazır durumdadır. Helikopterler silahsızdır. Filolar halinde örgütlenmiş 50 F-4 D/E, 60 F-5E/F, 30 Su-24, 60 F-14, 24 F-7, 30 MIG-29 savaş, 15 RF-4E keşif, 5 C-130 Hercules ve değişik tiplerde Boeing nakliye uçağı vardır. Bunlara 39 Beli helikopteri ve çeşitli eğitim uçakları da eklenebilir. Paramiliter kuvvetleri ise, aktif görevde bulunanlar 40.000'dir. İhtiyatlar 200.000 olup seferberlik halinde bu rakam 1 milyona kadar çıkabilmektedir. İçişleri Bakanlığı Kolluk Kuvvetlerinin ise toplam mevcudu 40.000'dir (tau.ac.il, 2014).

3.4.2. Devrim Muhafızları (Sepah-e Pastaran-e Engilab-e Eslami) IRGC

İran Devrim Muhafızları (Pastaran) 5 Mayıs 1979'da Humeyni tarafından kurulmuştur. 70 milyon nüfusu olan İran, muvazzaf ordusu ve paramiliter kuvvetleriyle (Pastaran ve Besici) büyük bir orduya sahiptir (milliyet.com.tr, 2014).

Devrim Muhafızları periyodik olarak “Aşura” Tatbikatı düzenlemektedir. Tatbikatın amacı rejim aleyhtarlarına gözdağı vermektir. Bu nedenle dış ve iç tehditlerdeki artışa göre bu tatbikatların sayısı iki ve daha fazlaya çıkarılabilmektedir. Genelde ise yılda 30 civarında militer ve paramiliter güçlerin iç denetime yönelik tatbikatları gerçekleştirilmektedir. Devrim Muhafızları'nın ise 100.000 karacı, 20.000 denizci ve 5.000 deniz piyadesi olmak üzere toplam mevcudu 125.000 kişidir. İran toprak bütünlüğünün korunmasını ve siyasî bağımsızlığının korunmasını silâhlı kuvvetlerine emanet ederken, İran İslâm Devrimi'nin korunmasını Devrim Muhafızları Pastaran'a emanet etmektedir. Humeyni tarafından kurulan Pastaran, iktidardaki mollaların, İslâmi kural ve ahlâki uygulamalarına yardımcı olmak amacıyla teşkil edilmiştir. Pastaran, içeride rejim

muhafiflerini takip etmek ve tutuklayıp yargılamak için bir istihbarat ünitesine de sahiptir. Bunlardan başka “Besici” adı verilen gönüllüler de Pastaran'ın kontrolü altındadır. 1988 itibarıyla 900 bin kadar mevcudu bulunan bu gönüllüler, İslâmi kurallara uymayan kişilerin tespiti ve yakalanmasında yardımcı olmaktadır (tau.ac.il, 2014).

Özellikle Irak'la savaş başlaması ile Besici'lerin sayısı artmaya başlamıştır. Humeyni'nin açıklaması 20 milyonluk Besici kurulması yönünde olmuştur. Bu söylemiyle o dönemde İran'da askerlik yaşı uygun 20 milyon civarında kişi olduğu ve tüm İranlıların kendisini desteklediğini kanıtlamaya çalışmıştır. İran'ın askeri gücüne bakacak olursak, İran'ın bu orduyla Orta Doğu'da önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Nükleer güce sahip olması, Orta Doğu'da İran'ın askeri gücünü daha da artırmakta ve bazı sorunlarını kendi çıkarları doğrultusunda halletmesini sağlamaktadır. Nükleer silaha sahip olması İran'ın Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde etkin olma girişimlerini artırmaktadır. İran'ın askeri yapısının güvenlik politikası ile örtüşmesinin nükleer silah elde etme açısından önemi nükleer silahın tek başına etkin bir güç olamamasıdır. Nükleer gücün caydırıcı özelliğe sahip olabilmesi için buna uygun modern askeri teknoloji ile desteklenmesi de gerekmektedir.

4. TÜRKİYE VE İRAN'IN GÜVENLİK POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye ve İran birbiriyle komşu, sınırdaş iki ülke olma özelliğine sahiptirler. Her iki ülke de oldukça önemli coğrafi konumlarda bulunmaktadır. Her iki ülkede de etnik çeşitlilik ve iç tehditler mevcuttur ve Türkiye ile İran yaklaşık 300 yıldır savaşmamışlardır. Türkiye Müslüman bir ülke olmasına karşın laik, demokratik, sosyal bir hukuk devleti iken İran katı İslami rejimin uygulandığı, rejimi koruma gerekliliği olan bir yönetime sahiptir. Bunda her iki ülkenin kuruluş ve yönetiş farklılıkları, hem iç hem de dış tehditlere alınacak önlemleri de çeşitlendirmiştir.

Türkiye ve İran'ın dış güvenlik politikalarının ve tehdit algılamalarının da esas kaynağı her ülkenin de sahip oldukları jeopolitik konumlarıdır. Türkiye Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu ve Kıbrıs Adasının merkezinde ve Avrasya'nın kesişim yaptığı bölgede her türlü maden ve petrol rezervinin yakın zamanda çıkarılabileceği çok zengin topraklarda, İran ise Orta Asya'nın güney batı sahasının ve Hazar Denizi güneyi ile Basra körfezi ve orta doğunun merkezinde ve yine aynı şekilde yer altı zenginlikleri çok olan topraklarda bulunmaktadır.

Türkiye ve İran buldukları coğrafi konumun kendi güvenlik politikalarına etkileri bakımından (jeopolitik), sınırdaş oldukları ülkelere göre güvenlik politikalarında tehdit algılamalarına sahiplerdir ancak Türkiye; sınır ülkeleri ile doğrudan tehdit konusu yaşayan İran ise daha çok komşu ülkelerde ABD'nin varlığı nedeniyle (Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Özbekistan, Kazakistan, Afganistan, Türkiye) tehdit algılayan bir ülke konumundadır.

Türkiye ve İran güvenlik politikalarının netleştirilmesinde “Coğrafi Bütünlük” (sınırların korunması ve etnik toplum) boyutlarında birbirine benzer iki ülkedir. (Türkiye sınırlarının yüzde 75'i dağlık ve zor korunabilmekte olup bu oran İran için yüzde 66'dır.)

Türkiye'de mevcut bulunan iç güvenlik politikaları çerçevesinde, ülkenin huzur ve güvenliğine yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi devletin asli görevi olması yanında, bu görevi “Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatı” yürütmektedir. İran'da ise bu görevi sadece rejimi korumakla görevli Pastaran ve Besici adı verilen özel yetiştirilen Devrim Muhafızları (ideolojik muhafızlar) yerine getirmektedir. Bunlara ilaveten gönüllü “Aşura Tugayları” da yetiştirilmekte ve kullanılmaktadır. Türkiye'de mevcut iç tehditler ayrılıkçı/bölücü, yıkıcı ve yasa dışı faaliyetler gibi terörden beslenen akımlar olmakta İran'da ise mevcut İslami rejimi ortadan kaldırmaya yönelik yenilikçi hareketler göze çarpmaktadır.

Türkiye bulunduğu jeopolitik konumu sebebiyle dünyanın en önemli enerji havzalarının ve bu havzalardan elde edilen enerjilerin geçtiği bölgede bulunmakta ve uzun yıllar boyunca güvenlik konusuna ihtiyaç duyma zorunluluğundadır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'ye karşı NATO'nun güneydoğu güvenlik kalkanını oluşturmuştur, oysa dışa kapalı ve kısmen tarafsız olan İran bu ihtiyacı hissetmemiş ve SSCB ile hep yakın bir politika izlemiştir.

Türkiye Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze kadar gelişmişliği ve Batı'ya yakın durması sebebiyle Orta Doğu'da söz sahibi olmaya devam etmiştir. İran İslami rejim özelliği ile Ortadoğu'yu etki alanına sokmaya çalışmış ve bölgede daima bir çaba içerisinde görünmüştür. Bölgede İsrail'in kurulması ve ABD'nin varlığını artırması, İran'ı kendi güvenliğini artırma ihtiyacının yanında bölge ülkeleriyle sıkı işbirliği yapmaya zorunlu hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak da “Füze Kalkanı Projesi” ve “Uranyum Zenginleştirme Programları”nı hızlandırmaya başlamış ancak ABD ve dünya kamuoyunun tepki ve ambargosuyla karşılaşmıştır.

Türkiye halen Kafkasya'da Gürcistan ve Azerbaycan'la yakın ilişkilerini koruyarak Rusya Federasyonu ile yakınlaşma ve ticaret ilişkilerini artırma politikası takip etmektedir. İran ise topraklarında yaşayan Azeri nüfusun çok olması nedeniyle Kuzey-Güney Azerbaycan birleşmesine karşılık Ermenistan'la çok yakın politikalar takip etmektedir. Ermenistan ve İran birbirleri için çok önemli atılımlar yapmış ancak Ermenistan'ın batıya yakın duruşu İran'ın politikalarının bir kısmını engellemiştir. Bu kapsamda İran her zaman iyi bir dost ve ticari yakınlık gösterisi ile Rusya Federasyonu'nun yanında yer almaktan çekinmemiştir.

Türkiye Orta Asya Türkî Cumhuriyetleri ile daima dost olarak kalmak ve ilişkilerini hep yüksek düzede tutmaya özen göstermektedir. İran ise Özbekistan ve Kazakistan'da oluşan ABD ordusuna ait güçlerin bulunduğu coğrafyada Ortadoğu ve Gürcistan'dan sonra sınırlarının ve güvenliğinin tehdit altına alındığı inancıyla savunma politikasında

füze sistemlerine verdiği önemi artırmaktadır. Uranyum zenginleştirme konusunda dünyanın tepkisini çekmeye devam etmektedir.

Türkiye 1984 yılından bu yana süregelen bir iç güvenlik tehdidi ile (PKK Terör Örgütü) karşı karşıya bulunmaktadır ve iç güvenlik algılamaları neticesinde ekonomik olarak çok paralar harcamıştır. İran ise iç güvenlik tehditlerine Türkiye kadar tedbire gerek duymamış ve savunma harcamalarına ağırlık vererek ekonomisini dış güvenlik konularına yöneltmiştir. (Uranyum zenginleştirme çalışmaları da bunu göstermektedir).

Türkiye ile İran arasında mevcut bulunan en son ve en önemli farklılık ise füze sistemlerinin İran'da daha büyük boyutlara sahip olarak bulunması ancak Türkiye'nin ise gerek günümüzde süregelen AB Füze Güvenlik kalkanı projesinde ve gerekse ABD'nin BOP kapsamında tehdit olarak gördüğü İran'a karşı Türkiye'yi üs olarak görmesidir. Burada İran yalnız bir ülke olmakta ve savunma sistemlerini tek başına sağlamaktadır.

5. SONUÇ

Yapılan karşılaştırmalarda her iki ülkenin iç güvenlik konularında benzerlikler olduğu ve dış güvenlik ve füze sistemleri konusunda farklılıklar olduğu görülmektedir. Türkiye'nin soğuk savaş dönemi sonrasında karşılaştığı dış güvenlik sorunlarının Kıbrıs, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu üzerinde geliştiği, bunun beraberinde iç güvenlik konularında yaşadığı zorlukların eksen ve kapsamlarında değişkenlikler olduğu ancak bunlar için geliştirdiği politikaların bazı güçlükleri barındırmasına karşılık sonuç verdiği görülmektedir. İran ise bölgesindeki hassas konumu nedeniyle çevre ülkelerde üslerinin sayısını artıran ABD ve Orta Doğu'da İsrail'e karşı kendini sürekli olarak füze savunma sistemleriyle güçlendirmek istemekte ve nükleer çalışmalarına artan gayretle yoğunlaşmaktadır. İç güvenlik konusunda etnik, dini ve bölgesel özellikler taşıyan İran rejiminin devamlılığını sağlayan güçleri ile kendini rahatlatmaktadır.

Türkiye dünyanın en önemli sayılabilecek enerji havzalarının ve bu havzaların kesiştiği bölgede bulunarak jeopolitik önemini korumaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginlikleri de dikkate alındığında birçok ülkenin milli menfaatleri gereği Türkiye ile iyi geçinme ve hatta müttefik olma arzularının belirlediğini söylemek mümkündür. Günümüzde İran'ın milli menfaatleri neticesinde yaptığı tüm güvenlik atılımlarının tarihsel süreçteki yakın dostumuz olmasından kaynaklanan temeller üzerine inşa edilme isteği ABD tarafından da takip edilmektedir.

Türkiye bulunduğu coğrafyanın tüm kritik ölçütlerinin kendisine sağladığı avantaj ve dezavantajlarla yaşamasını bilmek ve güvenlik politikalarını uluslararası ortamda geliştirmek, komşularıyla da caydırıcılığını sürdürerek (askeri gücü) barışçıl bir ilişki kurmak durumunda olmayı devam ettirecektir..

İran'da el değiştiren cumhurbaşkanlığıyla ilgili olarak ise, rejime yıllarca sadakatle hizmet ettikten sonra Haziran 2013'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylığını koyan Ruhani, bu son dönemde ülkedeki reform yanlısı kesimlerin sempatisini kazanmış

ve hem diğer adaylara göre daha ılımlı görüşleri, hem de dini liderlikle (Ayetullah Ali Hamaney) olan yakın bağları nedeniyle adaylar arasında favorilerden sayılmıştır. Seçim çalışmaları döneminde 8 yıl boyunca Cumhurbaşkanlığı yapan Mahmud Ahmedinejad'ı fevri ve sorumsuz açıklamalar yaparak İran'a büyük zarar vermekle suçlayan Ruhani, dünya kamuoyunda da muhafazakârlara kıyasla daha iyi bir alternatif olarak görülmüş ve seçimleri büyük farkla kazanmıştır.

Küresel güçlerin, hem ortadoğunun hem de dünyanın güvenliğinin sağlanmasında Türkiye ve İran'ın sahip oldukları ve uyguladıkları güvenlik politikalarının geliştiğini görmeleri gerekmektedir. Her iki ülke de ortak değerlere sahip, dost ve sınırları çok eskilere dayanan ülkelerdir. İran'ın iç ve dış güvenlik politikalarının yanlış veya eksik uygulanması Türkiye'ye de etki edebilecektir. Mevcut füze savunma sistemlerinin ve savunma sanayinin barışa katkı sağlayabilmesi için çalışmada anlatılan güvenlik politikalarının hem ülkeler açısından hem de bölge açısından sürekli olarak geliştirilmesi ve barışa katkı sağlaması zorunludur zira her iki ülkenin de küresel etkinliği ve caydırıcılığı bilinmektedir.

KAYNAKÇA

- AFRASIABI, K., MALEKI, A., (2003), “**Iran's Foreign Policy After 11 September**” The Brown Journal Of World Affairs, Vol. 9, Issue 2.
- ARAS, B., (1999), “**Amerika-Orta Asya İlişkileri ve İran'ın Konumu**”, Avrasya Dosyası, No 3.
- ARI, Tayyar, (1999), **2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi**, Alfa Yayınları, İstanbul
- ARI, Tayyar, (2004), **Irak, İran ve ABD “Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya”**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AYBET, Gülnur, (2000), **Türkiye ve Gelişen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, (yayınlanmamış makale), Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- CAŞIN, M., H., (1999), “**İran'ın İki Deniz Jeopolitiğine Dayalı Değişim Arayışları**”, Avrasya Dosyası, İran Özel, Cilt 5, Sayı 3.
- CORNELL, S., E., (2003), “**Regional Politics in Central Asia: The Changing Roles of Iran, Turkey, Pakistan and China**”, Sarpa Foundation, New Delhi.
- ÇEÇEN, Anıl, (2005), Türkiye'nin Güvenliği”, **Uluslararası Çalışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği**, Gamze Güngörmüş Kona (Der.), IQ Yayınları, İstanbul.
- FREEDMAN, Robert Owen, (1997), “**Russia and Iran: A Tavitcal Alliance**”, SAIS Review, 17, No: 2.
- GREN, Jerrold, (2001), **Iran's Security Policy in The Post-Revolutionary Era**, International Affairs, Vol 16, Issue 2.
- HERZIG, Edmund, (2004), “**Regionalism, Iran and Central Asia**”, International Affairs, Vol. 80, Issue 3, May 2004.
- HUNTER, S, (1990), **Iran and the World: Continuaty in a Revolutionary Decade**, Indiana Univ. Press,
- HUNTER, S, (2003), **Iran's Pragmatic Regional Policy: Journal of International Affairs**, Vol. 56, Issue 2.
- İLHAN, Suat, (2000), **Jeopolitik Duyarlılık**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- İZCİ, Rana, (1998), “**Uluslararası Güvenlik ve Çevre**”, Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Yeni Yaklaşımlar, Der Yayınları, İstanbul.
- KALE, Başak, (2001), “**AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Değişen Perspektifler**”, Stratejik Analiz Dergisi, Cilt I, Sayı 10.
- KARABULUT, Bilal, (2005), Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi:I, **Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik**, Platin Yayınevi, Ankara.
- MENASHARI, David, (1998), **Central Asia Meets The Middle East**, Frank Cass Press.

MİLLİ GÜVENLİK BİLGİSİ DERS KİTABI, (2010), 10. Sınıf.

OĞUZ, Sami, ÇAKIR, Ruşen, (2000), **Hatemi'nin İran'ı**, İletişim Yayınları, İstanbul.

OLCOTT, M., B., (2003), “**Taking Stock of Central Asia**”, Journal of International Affairs, Vol. 56, No. 2.

ORAN, Baskın, (2002), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul.

OYTUN, Orhan, (2007), “**Türkiye'nin Lübnan'a Asker Göndermesi, Riskler ve Fırsatlar**”, Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 7, Sayı 78.

ÖZCAN, Gencer, (2000), “Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı”, **En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Büke Yayınları, İstanbul.

ÖZGÜN, Faruk, (2001), **Küresel Terör**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul.

POLİS OKULLARI DERS KİTABI, (2006), Cilt I.

SADRİ, H, (1999), “**An Islamic Perspective on Non-Allianmainment: Iranian Foreign Policy in Theory and Practice**”, Journal of Third World Studies, 16:2.

SARAY, Mehmet, (1999), **Türk-İran İlişkileri**, Atatürk Arş. Mrk. Yayınları, Ankara.

SİSAV YAYINLARI, (2000), Sayı 54.

SLOAN, Geoffrey, GAY, Colin, (2003), **Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya**, ASAM Yayınları, Ankara.

ŞEHİRLİ, Atilla, (2000), **Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri**, Burak Yayınları, İstanbul

ŞİMŞEK, Halil, (2002), **Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi**, IQ Yayınları, İstanbul

INTERNET:

(http://www.turkcebilgi.com/t%C3%BCrkiye'de_d%C4%B1%C5%9F_g%C3%BCvenlik_ve_savunma/ansiklopedi, 19 Kasım 2014)

([http://www.haberx.com/фуze_kalkanina_evet\(17,n,10506455,234\).aspx](http://www.haberx.com/фуze_kalkanina_evet(17,n,10506455,234).aspx), 20 Kasım 2014)

(http://www.ulusalkanal.com.tr/index.php?option=com_content&, 20 Kasım 2014)

(<http://www.msb.gov.tr/anasayfa/phpscr/beb/index.php>, 22 Ekim 2014)

(<http://www.balkantimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/newsbr>, 22 Ekim 2014)

(<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>, 15 Kasım 2014)

(<http://www.tasam.org/index.php?ulke=93>, 15 Kasım 2014)

(<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,pagePK:piPK:34431~theSitePK:4607,00.html>, 10 Ekim 2014)

(<http://dunyagundemi.org/orta-dogu/>, 12 Ekim 2014)

(<http://www.tau.ac.il/research-eng./iranarmy.html>, 16 Ekim 2014)

(<http://www.milliyet.com.tr/2010/10/22/dunya/>, 22 Ekim 2014)

(<http://www.csis.org/region/iran>, 17 Ekim 2014)

(<http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=anasayfa&sayi=22>, 12 Ekim 2014)

(<http://www2.irna.ir/tr/news/menu-446/> 12 Ekim 2014)

(<http://www.turksam.org/tr/a2070.html>, 12 Ekim 2014)

“Hasan Ruhani, İran'ın Müstakbel Cumhurbaşkanı”, *BBC Türkçe*, Erişim Tarihi: 18.06.2013, Adresi: http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/06/130615_iran_secimi_ruhani.shtml.

GAZETE:

Dünya Gündemi Gazetesi (03-10 Temmuz 2005, s. 14)